

Goedenavond dames en heren,
mediamakers, studenten journalistiek, mediaconsumenten,

Op 21 november 1888 verscheen [SLIDE] deze cartoon in een Amerikaans satirisch tijdschrift. Het was een cartoon over wat men toen zag als de 'moderne dagbladpers'. In al die jaren is de tekst misschien wat minder goed leesbaar geworden, ik overloop hem daarom graag even samen met u. En ik kan u voorspellen: als u de debatten van de voorbije weken en maanden over de media hebt gevolgd, dan zal het u allemaal erg vertrouwd in de oren klinken.

Want waarover werd 120 jaar geleden geklaagd? De cartoon had als ondertekening 'the evil spirits of the modern daily press' en u ziet inderdaad een voor die tijd moderne drukpers die massa's 'evil spirits' produceert. Wat stellen die duivels voor? [SLIDE] Onbetrouwbaarheid van informatie, [SLIDE] een ontoelaatbaar gebruik van beelden, [SLIDE] misleidende berichtgeving, [SLIDE] flagrante leugens, [SLIDE] het breed uitsmeren van schandalen, [SLIDE] overdreven aandacht voor de persoonlijke sfeer, [SLIDE] een journalistiek die haar broodheren naar de mond praat, [SLIDE] een laakbare omgang met de concurrentie, [SLIDE] suggestieve berichtgeving, [SLIDE] hypocrisie en, *last but not least*, [SLIDE] een overdaad aan nieuws over criminaliteit.

Met andere woorden: Kritiek op de journalistiek is van alle tijden, en is doorheen die tijden ook nog eens grotendeels dezelfde gebleven. [SLIDE]

Men zou dit als bewijs kunnen nemen dat er niets aan de hand is: Want wat men de journalistiek vandaag verwijt, verweet men haar ook al in 1888, en kijk, 120 jaar later bestaat ze nog steeds. Genoeg dus met dat gezwets over het einde van de journalistiek. Het is vandaag misschien niet beter dan vroeger, maar ook niet slechter, dus vanwaar die paniek?

Maar zoals wel vaker het geval is, krijgen feiten een heel andere inhoud en betekenis als ze kritisch worden geduïd. En als men niet de gemakkelijke weg kiest, kort door de bocht, zonder veel context of inzicht, maar tijd neemt voor achtergrond en analyse, wordt snel duidelijk dat het debat vandaag meer dan nodig is en de paniek bijzonder legitiem. Want inderdaad, de genoemde kritiek is van alle tijden. Maar de context is een andere. In de 19^e eeuw richtte zich deze kritiek enkel op de sensatiebladen, en zetten zich de kwaliteitskranten nog duidelijk en radicaal daarvan af. Vandaag richt zich het volledige rijtje verwijten ook tegen de zogenaamde kwaliteitsjournalistiek, die zich in haar columns weliswaar nog steeds pleegt af te zetten tegen de populaire pers, maar tegelijkertijd

wel schaamteloos de laatste schandalen, speculaties en geruchten overschrijft uit de zogenaamde 'boekskes' – niet zelden zonder bronvermelding, verificatie, of toegevoegde waarde. Een kwaliteitsjournalistiek, die het ook op andere manieren nodig acht om steeds dichterbij te leunen bij haar populaire concurrent.

Hebt u geen – ik zeg maar iets – *Dag Allemaal* in huis? Geen nood. Ook in *De Standaard* en *De Morgen* kon u lezen dat Sarkozy en Bruni er beiden een minnaar op nahouden. Of toch misschien. Want de betrokkenen ontkenden. En het was – ook maar een gerucht. Maar wel een hardnekkig. En stel dat de roddel klopte. Het kon toch niet dat dan enkel de 'boekskes' het grote nieuws hadden gebracht. Dat alsnog niet duidelijk was waar het gerucht vandaan kwam, was inderdaad wat vervelend. Maar niet getreurd. Een dag later al kwam de melding dat het om een twitterbericht ging van een Franse stagiair-journalist. Of nee, ook dat was maar een vermoeden. Tussen aanhalingstekens. En nergens bevestigd. Hoe dan ook: Het publiek had toch recht op informatie, nietwaar, het ging per slot van rekening om de Franse president, een figuur van groot maatschappelijk belang. – Dat het kort daarna in Frankrijk regionale verkiezingen waren, en dit soort vuilspuiterij over het presidentskoppel wel erg strategisch kwam, daarover werd niet gerept. Dat twitterberichten steeds vaker ongefilterd hun weg vinden naar de populaire én kwalitatieve pers, en men als journalist dringend met dit nieuwe medium op een ethisch en journalistiek correcte manier moet leren omgaan, ook dat was geen thema voor debat. Dat nationale en internationale media, die pretenderen kwaliteit te bieden, er steeds minder voor terugdeinzen om geruchten en roddels over het privéleven van bekende en minder bekende figuren wereldkundig te maken, was evenmin een discussie waard. Voor onze Vlaamse kwaliteitskranten en hun online versie – die de zelfde naam draagt en door de lezer daarom terecht als 1 en hetzelfde product wordt gezien – was het gerucht over vermeend overspel interessant genoeg op zich. Interessant genoeg zelfs om het ook in de rubriek 'buitenland' te brengen. En mocht u het zelf eens willen proberen, dat overspel bedoel ik dan, kijkt u best naar de online krant. Daar vindt men tegenwoordig automatisch gegenereerde reclame van google die nauw aansluit bij het onderwerp van het betreffende nieuws. Bij een artikel over de verdwijning van een peuter wordt ook u aangespoord om er voor weinig geld een weekje tussenuit te gaan. Bij het artikel over de affaires van het presidentiële paar vindt u dit: [SLIDE].

Kwaliteitsjournalistiek dus, en de claim dat ze ook in tijden van economische crisis en commercialisering geen toegevingen doet aan sensatie, niet inlevert op kwaliteit. [SLIDE] Want dat beweren de hoofdredacteuren, laatst nog in een interview op radio 1 met Minister van Media Ingrid Lieten. Men is tevreden over zichzelf. Zegt dat de commerciële druk schromelijk overdreven wordt. En dat men exact dezelfde krant zou maken als er op verkoopcijfers niet moest worden gelet.

Een straffe uitspraak. Want als men het argument van die commerciële druk niet meer heeft, hoe verklaart men dan dat onze kwaliteitskranten steeds meer op bijna identieke verzamelingen van persberichten is gaan lijken, en dat de lezer die op zoek is naar originele berichtgeving, duiding en achtergrond hoe langer hoe meer aangewezen is op columns, commentaren en artikels in de weekendeditie van de krant.

Opvallend genoeg zijn veel lezers zich niet eens meer bewust van wat het verschil is – of zou moeten zijn – tussen een persbericht en een goed artikel in de krant. Misschien dus toch even verduidelijken dat een persagentschap niet meer doet dan uitspraken en gebeurtenissen registreren. Vertelt Bush dat er in Irak massavernietigingswapens zijn, vertelt een tiener in Mechelen dat ze een weekend lang door twee mannen werd vastgehouden, beweert een man dat zijn jonge gezin in de gecrashte trein van Buizingen zat, dan bestaat de taak van een persagentschap er alleen maar in om dat te melden. Het is pas de rol van de krant, van een goede krant, om die uitspraken te verifiëren of toch minstens kritisch te bevragen en te kaderen. En daar loopt het vaak mis.

Want zoals u de voorbije weken en maanden heeft kunnen vaststellen, vinden pure verzinsels met de regelmaat van de klok en duidelijk ook zonder enige verificatie hun weg naar kwaliteitskranten en nationale nieuwsuitzendingen – al dan niet met nagespeelde beelden. Daarnaast worden uitspraken – in wat ernstige nieuwsjournalistiek zou moeten zijn – uit hun context gelicht en tot nieuwe nieuwsfeiten gemaakt. Herinner u als één van vele voorbeelden [SLIDE] de Brusselse burgemeester die het schieten op een agent met een kalasjnikov omschreef als “un fait divers”, waarop aan Vlaamse kant furieus werd gereageerd, wat de Vlaamse kwaliteitskranten dan weer instemmend registreerden. Geen kritisch woord over het feit dat het Franse “fait divers” hier niet hetzelfde betekent dan in het Nederlands. Dat Thielemans het geweld tegen een agent niet afdeed als een nietsbetekenende anekdote, maar beweerde dat het als een losstaand feit moest worden gezien dat met de andere rellen in de hoofdstad weinig of niets te maken had. Zoals u op het scherm kan zien, had het volstaan om een Frans woordenboek te consulteren, waar naast een duidelijke definitie het volgende voorbeeld voor een ‘fait divers’ te lezen staat: ‘kinderen die door hun eigen moeder worden verdrinken’. Waarlijk ook voor Franstaligen meer dan een weinigzeggend bagatel. Waarom toch is het in kwaliteitsjournalistiek *common practice* geworden om meningen en argumenten gewoonweg naast elkaar te zetten, zonder kritisch te duiden wat ze waard zijn. Zonder de eigenlijke van de oneigenlijke argumenten te scheiden. En doorgaans ook zonder de retoriek te doorprikken die de eigenlijke inzet van het debat verbergt. Wellicht is het commercieel gezien interessanter om tegenstellingen en controverses te brengen, om olie te gieten op het vuur van de communautaire problematiek; uiteraard is een zwart-wit-verhaal ook sneller geschreven dan een waarin wordt

genueanceerd. Alleen heeft dit nog weinig te maken met kwaliteit, of met een goed geïnformeerde publieke opinie. [SLIDE] Men vraagt zich verder ook of het een onwaarschijnlijk toeval is dat als er in een persbericht schrijffouten staan – in een Duits woord als *Hitlerjugend* bijvoorbeeld – we die fout zonder uitzondering in alle Vlaamse kwaliteitskranten terugvinden? Of dat in geen enkele online krant [SLIDE] de tendentieuze titel wordt gecorrigeerd die de treinbestuurder in kwestie schuldig verklaarde op een moment dat hij nog niet was ondervraagd, en dat het onderzoek naar de seingeving in Buizingen nog niet eens was begonnen. [SLIDE] Als men ten slotte weet hoeveel maatschappelijk relevant nieuws er elke dag *niet* wordt gebracht, hoeveel verschillende manieren en invalshoeken er zijn om naar nieuws te kijken, dan vraagt men zich af hoe het komt dat onze kwaliteitsmedia in essentie zo weinig van elkaar verschillen. Zou het kunnen liggen aan het feit dat ze zich op hetzelfde handvol nieuwsagentschappen uit onze eigen westerse wereld beroepen, en andere perspectieven uitsluiten als 'niet relevant voor een publiek dat sowieso enkel wil lezen wat er onder de eigen kerktoren gebeurt'. Zou het kunnen liggen aan het feit dat ze elkaar nauwlettend in de gaten houden, en een waarlijk vreemde manier hebben om met concurrentie om te gaan? Concurrentie houdt scherp, pleegt men wel eens te zeggen. Het dwingt ons om ons te onderscheiden van anderen. Om kwaliteit te brengen. Beter te zijn. Interessant genoeg werkt dat bij kinderen bijvoorbeeld helemaal anders. Kinderen willen zich niet onderscheiden, ze willen hebben wat de andere heeft, doen wat de andere doet. Wel, die logica lijken ze met het gros van onze media te delen: "Als een andere krant zich permitteert om de volledige naam, of de foto, of andere identificatiegegevens van een verdachte te drukken, nog voor ie bekend heeft, nog voor ie schuldig bevonden is door het gerecht – dan mogen wij dat ook. Brengt een concurrerende krant nieuws dat wij eigenlijk niet relevant vonden – het moet er nog snel in. Besteedt de concurrentie volledige katernen aan een incident, om toch maar elke voorbijganger, elke buur, elke grootouder, kortom iedereen met een al dan niet gefundeerde mening aan het woord te kunnen laten – dan kunnen we toch niet achterblijven. Circuleren de wildste speculaties op sociale websites, dan kunnen we die toch niet negeren." En waarom niet? De beste buitenlandse kranten en omroepen kunnen het. Dus waarom ontbreekt daarvoor de moed bij ons? De moed om kwaliteit, betrouwbaarheid en verantwoordelijkheid niet alleen hoog in het vaandel te dragen, maar er ook achter te staan als zich een pittig schandaal, een groot incident of een eventuele scoop aandient. Zolang geen enkel kwaliteitsmedium erin slaagt daarvan zijn handelsmerk te maken, is het legitiem te spreken van 'de media' in het algemeen. En dan moet men zich samen met Nick Davies, Jef Lambrecht en andere eminente journalisten die het kunnen weten, zorgen maken over de toekomst van de journalistiek.

Met de komst van de nieuwe media en de steeds krappere financiering is het ironisch genoeg ook van het allergrootste economische belang dat de gedrukte kwaliteitsmedia zich bezinnen over hun missie, hun profiel en doelgroep scherper stellen en bepalen op welke manier ze zich willen onderscheiden. Als je mensen laat betalen voor je product, moet je hen iets kunnen bieden dat ze ergens anders niet kunnen vinden. Nieuws heet van de naald, vind je gratis online. Voyeurisme en sensatie in de boekskes. Er zijn ook al kranten met emo-verhalen, kerktorennieuwtjes en gemakkelijke zwart-wit-redeneringen voor een groot publiek. Blijven nog de lezers over die voor een compromisloos kritische en analyserende berichtgeving gaan over wat er in de wereld gebeurt. En dat zijn er nog meer dan genoeg.

Als ik de indruk heb gegeven dat er geen goede journalistiek meer bestaat, wil ik mij daarvoor graag excuseren. Want die is er uiteraard nog wel. Er zijn nog goede journalisten, en er is een hele generatie van studenten journalistiek die vol enthousiasme en met goede bedoelingen aan hun carrière willen beginnen. Maar het is een realiteit dat dat enthousiasme, die goede bedoelingen en die goede journalistiek steeds meer onder druk komen te staan van een structurele problematiek die zo complex en omvattend is dat ze op heel wat niveaus moet worden aangekaart. En op momenten als deze is het meer dan ooit de bedoeling dat net de pijnpunten op tafel worden gelegd. En dat doe ik gelukkig niet alleen.

Ik vermeldde eerder al de naam Nick Davies, die na de pauze ook in de documentaire van Chris Atkins zijn opwachting maakt. Wel, Davies is een gerenommeerd journalist van de Britse kwaliteitskrant *The Guardian* en een man die verschillende prijzen heeft gewonnen voor zijn journalistieke werk. Dat maakt het des te ophefmakender dat ie niet zo lang geleden een vlammeende kritiek publiceerde op de manier waarop kwaliteitskranten in Groot-Brittannië aan journalistiek doen [SLIDE] – een kritiek, die zich (zo moet men er jammer genoeg aan toevoegen) niet tot Engeland beperkt. Davies steunt zich voor zijn bevindingen op zijn eigen jarenlange ervaring, maar ook op een grootschalig wetenschappelijk onderzoek aan de Cardiff universiteit. Waarmee hij meteen ook aantoont dat een samenwerking tussen academici en journalisten potentieel meer oplevert voor het debat dan het wederzijdse wantrouwen dat nu al te vaak een grondig gevoerde discussie in de weg staat. Dat boek van Davies – dat onlangs ook in het Nederlands verscheen en verplichte lectuur zou moeten zijn voor al wie met journalistiek te maken heeft – wijt de crisis van de media wel degelijk aan een niets ontziende commercialisering. Steeds minder journalisten moeten steeds meer output produceren tegen steeds kortere deadlines. Bij redactionele besparingen zijn het de meest ervaren, kritische en gespecialiseerde krachten die moeten wijken voor jonge stagiairs en allround-journalisten die van alle markten thuis moeten zijn. Correspondentennetwerken worden tot een

minimum gereduceerd. Redacties worden steeds afhankelijker van enkele persagentschappen, die zelf ook steeds commerciëler werken en het met steeds minder mensen moeten doen. De PR-industrie, die uiteraard haar eigen belangen en agenda's dient, krijgt hoe langer hoe meer vrij spel, net als de burger, die op sociale netwerksites en andere fora steeds actiever nieuws aanlevert, al dan niet betrouwbaar, en al dan niet relevant. Volgens de cijfers van Davies heeft deze nefaste dynamiek ertoe geleid dat er in Britse kwaliteitskranten amper nog aan eigen berichtgeving wordt gedaan en nog maar 12 procent van de nieuwsfeiten daadwerkelijk wordt gecheckt.

Het onderzoek zou voor onze eigen Vlaamse media moeten worden overgedaan, maar het is duidelijk dat het ook hier voor de goed menende journalist steeds moeilijker wordt om te doen wat hij of zij zou moeten doen: de waarheid bovenspitten, bronnen grondig checken, de onafhankelijkheid hebben om de lat niet te verlagen als de concurrent dat wel doet, betrouwbaarheid laten primeren op snelheid, de consensus in vraag stellen, een verschil durven maken tussen belangrijk nieuws en faits divers (in de Vlaamse betekenis van het woord), kiezen voor nuance in plaats van polarisering, elke dag weer journalistieke routines in vraag durven stellen in plaats van blindelings te vertrouwen op ervaring en buikgevoel, nieuws durven brengen in zijn juiste proportie, eigen kritische vragen formuleren in plaats van zich te beperken tot wat men in het aangeleverde materiaal en andere kranten vindt, kortom: nadenken over wat het betekent of zou moeten betekenen om de waakhond te zijn van de democratie.

[SLIDE] Deze tendens wreekt zich op termijn op het goede functioneren van de democratie. Tot dat besluit komt ook Nick Davies als hij zijn boek eindigt met de woorden die krantenmagnaat Joseph Pulitzer neerpende aan het begin van de 20^e eeuw [SLIDE]:

A cynical, mercenary, demagogic, corrupt press
will produce in time a people as base as itself.

In de documentaire straks krijgt u een schokkend voorproefje van wat dat voor ons vandaag kan betekenen. Meer dan ooit moet men zich dan ook afvragen wie er waakt over de waakhond van de democratie. In de journalistieke wereld zelf zijn het maar enkelingen die op de barricaden staan. Nick Davies, [SLIDE] Joris Luyendijk, Cas Goossens, Jef Lambrecht, de ontslagen medewerkers van *De Morgen*. De enen zijn uiterst pessimistisch en voorspellen het failliet van de journalistiek, de [SLIDE] anderen stampen alternatieven voor de traditionele media uit de grond. En afgezien van het initiatief van de *De Standaard* om een vierdelig essay te publiceren over de toestand van de media, komt er van de mainstream media doorgaans pas aandacht voor de problematiek als er ophef ontstaat. En gaat die aandacht vervolgens ook even snel weer liggen.

Op fouten aangesproken, hoor je de journalistieke wereld wel eens antwoorden dat iedereen fouten maakt, en dat is absoluut waar, maar uit de mond van de journalist, die die logica voor zichzelf, maar niet voor anderen hanteert, en de minste uitschuiver van bekend Vlaanderen uitvergroet en ten eeuwigden dage beschikbaar houdt in een online archief, klinkt het tegelijkertijd ook hypocriet. Zeker als blijkt dat dezelfde fouten steeds weer worden gemaakt en hoogstens worden rechtgezet in een kleine rechterbenedenhoek op een pagina ergens binnenin.

Ziehier misschien een suggestie voor de Raad van Journalistiek, het zelfregulerende controleorgaan van de pers dat lovenswaardig werk doet, maar te weinig zichtbaarheid en slagkracht heeft om voor commercieel denkende eind- en hoofdredacties een stok achter de deur te zijn. In tegenstelling tot pakweg Duitsland, worden uitspraken van de Raad hier enkel gepubliceerd in het vakblad voor de journalist, en bestaat er voor het medium in kwestie geen enkele verplichting om terechtwijzingen, correcties of excuses publiek te maken daar, waar de fout is gebeurd.

Ik heb een heel aantal thema's aangeraakt, maar er uiteraard nog veel meer niet kunnen belichten. Onder andere de vraag hoe het nu verder moet, wat er concreet moet gebeuren om een zekere toekomst te garanderen voor een kwalitatieve en onafhankelijke journalistiek.

Maar precies die vraag laat ik graag over aan twee experts die de journalistiek van binnenuit kennen. Graag uw applaus voor Joris Luyendijk en Yves Desmet.

[Toevoeging voor de slechte verstaander: De voorbeelden in deze tekst zijn geen uitzonderingen op de regel. Ze kunnen op dagelijkse basis door tientallen andere worden aangevuld en daarom met recht als uiting van een structureel probleem worden beschouwd. In tegenstelling tot 'de media' focust 'de mediakritiek' immers niet op de afwijking van het alledaagse, maar wel op het alledaagse zelf dat, zo hoopt ze, ooit wel eens afwijking wordt.]